

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'243'373.7

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.4-1/01>**Азарова Л. Є.**

Вінницький національний технічний університет

Горчинська Л. В.

Вінницький національний технічний університет

Пустовіт Т. М.

Вінницький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті розглянуто основні етапи роботи з навчання іноземних студентів української фразеології, запропоновано види завдань для вивчення, закріплення, повторення вивченого, а також із метою перевірки їхніх знань і навичок. Визначено важливість навчання іноземних студентів української фразеології у процесі отримання ними професійної освіти, формуванні їхніх комунікативних навичок й умінь. Показано, що володіння фразеологічними зворотами, що вживаються в професійній сфері, підвищують комунікативну компетенцію іноземних студентів, допомагають подолати мовний бар'єр між учасниками комунікації, ефективно реалізують цілі навчання української мови як іноземної. У статті зосереджено увагу на необхідності вивчення стійких мовних одиниць, оскільки це є одним із найскладніших аспектів на заняттях з української мови як іноземної. Правильне розуміння змісту текстів, розмови людей в різних життєвих ситуаціях неможливо без знання найбільш уживаних ідіом української мови. Вказано, що систематично організована робота з вивчення фразеологізмів в іноземній аудиторії є корисною та ефективною. Вона є необхідною для адекватної комунікації іноземних студентів під час вивчення української мови як іноземної, оскільки без знання фразеологізмів іноземний студент не буде рівноправним учасником комунікації із носіями мови, яку він вивчає. Доведено, що українська мова володіє невичерпними скарбами метафоричного, експресивного слова. Фразеологізми – джерело унікальності літератури, яке відображає особливості національного мислення, потужні емоції, втілення своєрідності розуміння світу, життєвих ситуацій; надають думці влучності, дотепності; репрезентують специфіку мовної ситуації та характеру її учасників. Вивчення фразеологізмів розширює світогляд, збагачує мовлення, виробляє в іноземців навички мислення та уяви. Узагальнено, що знання фразеології – це найвищий етап володіння студентами-іноземцями нерідною мовою, оскільки фразеологічні звороти – це одне з невичерпних джерел посилення експресивності; до них часто вдаються в красному письменстві та в публікації. Тому вивчення фразеологізмів є конче необхідним і в іноземній аудиторії.

Ключові слова: фразеологізми, українська мова як іноземна, комунікативна компетенція, методи інтерактивного навчання УКІ.

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначилися активізацією уваги до фразеології різних мов, оскільки фразеологізми становлять країнознавчу цінність і відображають національну культуру. Певні труднощі виникають під час вивчення стійких висловів в іноземній

аудиторії на поглибленому етапі вивчення мови в розділі стилістики. Але залишити без уваги ці одиниці не можна, оскільки вони широко функціонують на сторінках новітньої української прози, розмовному мовленні, у засобах масової інформації, в усіх мовних стилях із різними функціями.

Правильне використання фразеологізмів сприяє поглибленню комунікативних умінь іноземних студентів, увиразнює їхнє мовлення, робить його живим, емоційним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останнє десятиліття для багатьох лінгвістів і методистів дослідження різних аспектів фразеології є актуальними як з теоретичної, так і з практичної точки зору, про що свідчить наукова література. В Україні питаннями формування компетенції іноземних студентів, ролі та місця фразеологізмів у процесі навчання української мови як іноземної займаються Василенко В., Невицька Л., Поліщук Т., Кузь Г., Лагута Т., Маргинишин Н., Скиба Н., Шашкевич Н., Стечишин Д., Фролова Т. та ін.

Постановка завдання. На жаль, у вітчизняній фразеології ще не існує комплексного дослідження і остаточного розв'язання багатьох проблем, зокрема немає системного підходу до розв'язання проблем методики викладання української мови як іноземної, що й зумовило вибір теми та пояснює **актуальність** дослідження.

Мета статті – розглянути основні етапи роботи з навчання іноземних студентів української фразеології, запропонувати види вправ і завдань для вивчення, закріплення, повторення вивченого, а також із метою перевірки знань та навичок.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі роботи з іноземними студентами викладач повинен надати теоретичні відомості щодо класифікації фразеологізмів; зосередити увагу на стійких словосполученнях з дієсловами руху – навчальному матеріалі в курсі УМІ; зробити акцент на тому, що саме ці стійкі вислови дозволять ефективніше працювати зі студентами-іноземцями, швидше очікувати досягнення ними бажаного комунікативного рівня, якнайшвидше подолати мовний бар'єр і бути готовим до живого спілкування в чужомовному середовищі, оскільки за семантикою ці фразеологічні одиниці охоплюють аспекти найрізноманітнішої тематики: *нести свій хрест; лізти у воду, не знаючи броду; налетіти, як мухи на мед; і вусом не повести; полетіти стрілою; залізти в петлю; нести тягар на своїх плечах; хоч крізь землю йти; водити за ніс; тримати язик за зубами; народитися в сорочці; берегти як зіницю ока; вивести на чисту воду; вилами по воді писано; ділити шкуру невбитого ведмедя; грати очима; накивати п'ятами.*

Другим етапом роботи є пошук фразеологічних аналогів в інших мовах: *попасти пальцем у небо – прийняти пухирі за ліхтарі* (фран.); *ведмідь на вухо наступив – котяча музика* (поль-

ська); *висіти на волосині – триматися на ниточці* (англ.); *робити з мухи слона – дивитися через збільшуваче скло* (ісп.); *червоніти як маків цвіт – червоніти як троянда* (англ.); *битися як риба об лід – бити молотом по холодному залізу* (іспан.).

На сьогодні не існує чітких критеріїв віднесеності дослідниками тих, чи інших фразеологічних одиниць до класів повних, часткових еквівалентів або аналогів. Оскільки науковці виділяють різні аспекти збігу фразеологічних одиниць у зіставлених мовах, це зумовлює певну розмитість, нечіткість визначень міжмовних фразеологічних еквівалентів і аналогів. Тому питання вивчення фразеологічних еквівалентів і аналогів вимагає подальших досліджень [2, с. 37].

Третім етапом роботи є розтлумачення наведених фразеологізмів, що дозволить краще зрозуміти їхнє значення і вживання. На заняттях по УКІ важливим є використання завдань, у яких студенти-іноземці повинні вміти використовувати стійкі вислови у простих мовленнєвих конструкціях: *сидіти на телефоні – довго розмовляти або дзвонити; біла ворона – той, хто виділяється серед інших чимось незвичайним, зовсім не схожий на інших; водою не розлити – жити дружно; кров з молоком – здоровий, рум'яний (про людину); крокодилячі сльози – удаване нещире співчуття хитрої, підступної людини; ведмежа послуга – дуже сумнівна послуга; розпоряджатися ще не досягнутим; накивати п'ятами – втекти швидко, поспішно.*

Четвертий етап роботи – це використання явища фразеологічної синонімії та антонімії. Можна запропонувати іноземним студентам підібрати фразеологізми – синоніми чи антоніми, користуючись поданими матеріалами.

Із синонімічних фразеологізмів можна запропонувати такі: *грати першу скрипку – тримати першість, вести перед; товкти воду у ступі – переливати з пустого в порожнє, носити воду решетом; як п'яте колесо до возу – як собаці п'ята нога, як зайцеві бубон, як лисому гребінь; підбивати клинці – пускати бісики, стріляти очима, смалити халявки; байдики бити – ні за холодну воду, боки відлежувати, собак ганяти, посиденьки справляти; як вареник у маслі – як сир у маслі, як бобер у салі.* Важливо звернути увагу студентів на те, що фразеологічні синоніми можуть відрізнятися стилістичним забарвленням, можуть не мати семантичних розходжень, наприклад: *стріляний горобець – третій калач*, а можуть відрізнятися відтінками або ступенем інтенсивності дії, прояву ознак: *лити сльози – обливатися сльозами, виплакати всі очі* [3, с. 14].

В особливу групу виділяються антонімічні фразеологізми, що частково збігаються за складом, але їхні компоненти протиставлені за значенням. Цікавою й корисною була б робота з добирання фразеологічних еквівалентів української та рідної мови: *розпускати язика – тримати язик за зубами; жити чужим розумом – жити своїм розумом, мати свій розум; як кіт наплакав – хоч греблю гати; стріляний горобець – жовтороте пташеня; за тридев'ять земель – під носом, не за горами, рукою подати; бути на ножах – водою не розлити.*

На подальших заняттях надана система завдань для навчання іноземних студентів фразеологізмів цільового спрямування. Це допоможе їм глибше ввійти в дух мови, що вивчається, оцінити своєрідність національної культури і традицій, сформувати здібність до міжкультурної комунікації і вміння розв'язувати немовні завдання мовними засобами. Наводимо деякі види завдань.

Завдання 1. Замініть фразеологізми фразами – синонімами, використавши слова для довідок. Поясніть їхнє значення.

Птах високого польоту. Плескати язиком. Не спускати з очей. Ударити на сполох. Взяти в шори. Взяти через край. Встати на ліву ногу. Ні пари з вуст. Без штанів під стіл бігати.

Слова для довідок: *точити яси, теревені правити, чесати язиком, не зводити очей, не зводити погляду, бити тривогу, брати в руки, перебрати через міру, перейти межю, якась муха вкусила, муха сіла на ніс, як води в рот набрати, під стіл пішки ходити, важливий птах, велике цабе, велика цяця.*

Завдання 2. Розгляньте запропоновані малюнки; визначте, які фразеологізми вони ілюструють.

Білими нитками шиті. Водою не розлити. Убити обох зайців. Грати першу скрипку. Біла ворона. Підкладати свиню. Де Макар телят не пас. Грати на нервах. Дістати гарбуза. Перебиватися з хліба на квас. Як п'яте колесо до возу. Як грім з ясного неба. Як сніг на голову.

Завдання 4: Прочитайте мікротексти. Поясніть, чому у студентів-іноземців була така реакція. Знайдіть фразеологізми, з'ясуйте їхнє значення.

1. Коли Алекс почув, що хлопець, який прийшов у гості, собаку з'їв у якихось справах, він сховав свого улюбленого собаку.

2. Ахмед не міг додзвонитися до Ольги. Її подруга пояснила це тим, що Ольга завжди дуже довго висить на телефоні. Ахмед побіг спасати дівчину.

3. Коли Ерику сказали, що зі справжнім другом треба не один пуд солі з'їсти, він побіг у магазин купувати сіль.

4. На екзамені викладач попросив студента не тягнути kota за хвіст. Здивований іноземець відповів, що його улюблений кіт залишився вдома [1, с. 30].

Завдання 5. Придумайте ситуації, у яких можна було б використати фразеологізми: *спіймав облизня; пошитися в дурні; багатіти думкою; над копійкою труситися; і вдень зі свічкою не знайдеш; берегти як зіницю ока; не святі горщики ліплять.*

Завдання 7. Прочитайте речення. Виділіть ті, у яких є фразеологізми. Визначте їхнє значення.

1. На шиї у Оксани висів золотий ланцюжок. У Карлоса – були золоті руки.

2. Ахмед добре намилив шию, обличчя і змив теплою водою. На зборах йому добре намилили шию за пропуски занять.

3. Оленка боляче прикусила язика, аж кров з'явилася. Коли батько почув, що до цієї справи причетний син, то надовго прикусив язика.

Завдання 8. Доберіть до запропонованих фразеологізмів схожі за значеннями дієслова.

Підбивати підсумок. Накивати п'ятами. Задавати перцю. Вставляти палки в колеса. Класти зуби на полицю. Розсипатися бісером. Збиватися з пантелику. Стелитися під ноги. Закарбувати на носі. Показувати поріг.

Слова для довідок: *лаяти, заважати, голодувати, утікати, проганяти, узагальнювати, догоджати, заплутувати, запам'ятати, принижувати.*

Завдання 9. Викладач подає уривок зі статті. Завдання – знайти фразеологічні звороти і пояснити їхнє значення.

Завдання 10. Прочитайте прислів'я. Які риси українського національного характеру вони відображають.

Моя хата з краю – нічого не знаю. Не мала баба клопоту – та купила поросля. За дурною головою і ногам спокою немає. Не кажи гоп, доки не перескочиш. Говорили балакали – сіли і заплакали. Не святі горщики ліплять. Щоб рибу їсти, треба у воду лізти.

Завдання 11. Згадайте, які фразеологізми у вашій рідній мові вживаються, якщо мова йде про навчання, дружбу, рідний дім. Зіставте їх з українськими, запишіть.

Як завершальне завдання іноземним студентам можна запропонувати скласти розповіді, у яких доцільно було б вживання певних фразеологізмів.

Це творче завдання дозволить не тільки перевірити, наскільки засвоєно вивчений матеріал, але й виведе студентів на рівень самостійного висловлювання і створення мікротексту.

Для закріплення та повторення вивчених фразеологізмів ефективною формою роботи є також складання діалогу, що стимулює іноземних студентів до побудови зв'язного висловлювання, активізує вживання стійких словосполучень. Для кращого засвоєння фразеологізмів, забезпечення правильного їхнього вживання, формування асоціативних зв'язків, які є у носіїв мови, пропонуємо студентам-іноземцям такі завдання.

Завдання: Прочитайте діалоги. Знайдіть фразеологізми, поясніть їхнє значення.

- Привіт, Ахмед!
- Привіт, Оксано!
- Як ти склав іспит?
- Дякую, зараз я на сьомому небі! Весь рік працював непокладаючи рук і тепер знаю матеріал як своїх п'ять пальців.

– Молодець, ти наша ходяча енциклопедія!

- Привіт, Самуель!
- Привіт, Розо!
- Що сталося? Ти ніби не в своїй тарілці?
- Так, я двох зайців гнав, а залишився з поланим возом...

– Нічого, не падай духом! Буде і на твоїй вулиці свято.

– Дякую за добре слово!

Завдання: Складіть діалоги про життя студентів, використавши відомі вам фразеологізми.

Розвитку мовних та мовленнєвих навичок і вмінь, ефективно сприяє рольова гра, яка передбачає наближене до реальності відтворення можливих життєвих ситуацій. Завдяки ігровим моментам створюється сприятливий психологічний клімат на заняттях, підсилюється мотивація, активізується мовленнєва діяльність іноземних студентів, які отримують можливість використовувати наявні знання, досвід, навички спілкування в різних ситуаціях [1, с. 31]. Під час вивчення української фразеології можна запропонувати такі ігрові ситуації і завдання.

1. Телефонна розмова. Після зустрічі з друзями дві подружки характеризують свого друга або подругу. Використайте фразеологізми, що позначають особливості характеру людини: *грати першу скрипку, як з гуски вода, як риба у воді, одні кістки та шкіра, мокра курка, мухи не зобидить, ні риба ні м'ясо, золоті руки, одного поля ягода, заблукана вівця, стріляний горобець, і за холодну*

воду не братися, майстер на всі руки, точити яси, ходячий довідник, лихий на язик, аристократ духу, бісики в очах грають, мухи в носі грають, хоч свічки ліпи.

2. Студенти шукають книгу, що загубилася. Використайте фразеологізми, які можна вживати у цій ситуації: *мов у воду впасти, думки колесом ходили, ламати голову, за мить, битий час, багато води сплило, остання крапля, голова йде обертом, вішати носа, збитися з ніг, під самим носом, як корова язиком злизала, руки опустилися, бути на сьомому небі.*

3. Зробіть інтерв'ю на тему: «Правила мовного етикету», використовуючи фразеологізми: *вийти сухим із води, плисти за течією, пройти крізь вогонь і воду, пройти вогонь і мідні труби, пускати в очі пілюку.*

4. Розповідайте про свій маршрут до гуртожитку, використавши фразеологізми: *за два кроки, мастити салом п'яти, наківати п'ятами, встати не на ту ногу, збитися з ніг, встати на ліву ногу, світ за очі, рукою подати, де Макар телят не пас.*

5. Гра у ввічливість. Використайте фразеологізми, які можна вживати у цій ситуації: *добрий вечір вам у хату; добридень вам; милості просимо; спасибі за вашу милість; будьте так ласкаві.*

До найбільш продуктивних видів комунікативних заходів також належить дискусія, яка має більш складний характер. Дискусія дозволяє студентам обрати власну позицію, сприяє формуванню навичок відстоювати її, тому для її проведення необхідно, щоб іноземні студенти, крім засвоєння певної кількості фразеологізмів, оволоділи вміннями формулювати, аргументувати, захищати свій погляд, дискутувати на цікаву для них тему. У процесі вивчення української фразеології студентам-іноземцям можна запропонувати такі теми для проведення дискусій.

1. Як я розумію дружбу? Використайте подані фразеологізми: *не розлий вода; перебувати на короткій нозі; вкласти душу; лікоть у лікоть; жити чужим розумом; нерозлучний друг; світла голова; легкий на підйом; твердий горіх; золота душа; держати слово.*

2. Що означає любити? Використайте подані фразеологізми: *розуміти серцем; носити на руках; кам'яне серце; одним миром мазані; лицар серця; втратити голову; знайти доріжку до серця; тернистий шлях; розбити серце; споріднена душа; ходити одними стежками; серце з перцем; небо прихилити.*

3. Чи легко бути молодим? Використайте подані фразеологізми: *народитися в сорочці, жити своїм розумом, майстер на усі руки, зірковий час, грати найпершу скрипку, біла ворона, золоте правило, легкий хліб, робота горить у руках, або все, або нічого, козел відпущення, закопати талант у землю; камінь спотикання; сізіфова праця; місце під сонцем; пан або пропав.*

4. Вік живи – вік учись! Використайте подані фразеологізми: *альма-матер; джерело премудрості; знати, де раки зимують; ловити кожну хвилину; мати голову на плечах; піти на свій хліб; вийти сухим із води; золоті руки; працювати до десятого поту.*

Висновки. Отже, цілеспрямована, систематично організована робота з вивчення українських фразеологізмів в іноземній аудиторії є вкрай важливою і корисною, адже вивчення фразеологізмів – один із найскладніших аспектів викладання української мови як іноземної, у той час як правильне розуміння змісту текстів, висловлювань людей в різних життєвих ситуаціях неможливо без знання найбільш уживаних ідіом української мови. Крім цього, внесення до навчального матеріалу фразеологізмів, прислів'їв, приказок сприяє створенню творчої атмосфери в аудиторії, активізує розвиток зв'язного мовлення іноземних студентів, розширює їхній словниковий запас, сприяє формуванню соціокультурної компетенції, відкритому діалогу культур.

Список літератури:

1. Азарова Л. Е., Горчинская Л. В. Фразеологизмы как аспект изучения лексики иностранными студентами. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2019. Вип. 11. С. 27 – 34
2. Галинська О. М. Фразеологічні еквіваленти і аналоги як засоби відтворення ФО на позначення суб'єктивної оцінки людини в українській та англійській мовах. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Київ, 2009. Вип. 19. С. 35 – 42.
3. Мартинович Н. М. Фразеологізми з дієсловами руху як лінгводидактичний матеріал у курсі української мови як іноземної / Н. М. Мартинович // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". 2015. Вип. 58. С. 13–15.

Azarova L. Ye., Gorchinska L. V., Pustovit T. M. PECULIARITIES OF STUDY OF PHRASEOLOGISM IN TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS FOREIGN

The article discusses the main stages of work on teaching foreign students of Ukrainian phraseology, types of exercises and tasks for study, consolidation, repetition of the studied, as well as for the purpose of verification knowledge and skills of foreign students. The importance of studying foreign students of Ukrainian phraseology in the process of obtaining them vocational education, in the formation of their communication skills is considered. It is shown that the possession of phrase logical units used in professional sphere increases the communicative competence of foreign students, helps to overcome the language barrier between participants of communication that effectively implement the goals of teaching the Ukrainian language as to foreign. The article focuses on the need for the study of sustainable language units as this is one of the most difficult aspects of the classes in Ukrainian as a foreign language. That is why a correct understanding of the content of texts, people's conversations in different life situations is impossible without knowing the most applied idioms of the Ukrainian language. It is indicated that systematically organized work on the study of phrase logical units by foreign students is very important, useful, and effective. It is necessary for adequate communication of foreign students in the study of Ukrainian as a foreign language since without knowledge of phrase logical units a foreign student will not be equal participant in communication with native speakers of the language which he studies. It is proved that the Ukrainian language has inexhaustible treasures of a metaphorical, expressive word. Phraseologisms are a source of uniqueness of literature that reflects the peculiarities of national thinking, powerful emotions. They are the embodiment of a peculiarity of understanding the world, life situations; betray to thinking accuracy, wit; represent the specifics of the language situation and the characters of its participants. The study of phraseological units broadens the horizons, enriches speech, and gives foreigners the skills of thinking and imagination. It is generalized that the knowledge of phraseology is the highest stage of foreign students to speak a non-native language.

Key words: *phraseologisms, Ukrainian as a foreign language, communicative competence, methods of interactive learning ULF.*